

8 Kilpailukyky vaatii jatkuvaa hiomista

Kansallista kilpailukykyä pidetään vaikeasti määriteltävänä, jopa hieman epämääräisenä suureena. Yhtä kaikki kilpailukyvyyn merkitys konkreettisesti nopeasti niissä maissa, jotka ovat sen menettäneet.

Kun kilpailukyky katoaa, yritysten kannattavuus heikkenee ja tappiollista tuotantoa suljetaan. Seuraa lomautuksia, irtisanomisia ja työttömyyttä. Rahoituslaitokset ja julkinen talous ajautuvat ahtaalle. Verot kiristyvät, ja investoinnit pannaan jäihin.

Kilpailukykyä on hyödyllistä tarkastella aikajanalla. *Lyhyen aikavälin* kilpailukyvyyn notkahtamisesta on kyse, kun oman maan tuotteet eivät enää käykään kaupaksi vientimarkkinoilla. Kotimaiset tuotteet eivät ehkä pärjää tuontitavaramme lähikaupoissakaan.

Tuolloin tuotteet ovat usein yksinkertaisesti liian kalliita. Kenties ne eivät laadultaan tai ominaisuuksiltaan yllä kilpailijoiden tuotteiden tasolle. Myös jokin kokonaan uusi hyödyke voi syödä markkinoita omilta, perinteisiltä tuotteilta.

Vielä pahemmin asiat kuitenkin ovat, jos koko maa alkaa menettää houkuttelevuuttaan investointikohteena, työn ja tuotannon sijaintipaikana. Tällöin on kyse *pitkän aikavälin* kilpailukyvyyn, niin sanotun rakenteellisen kilpailukyvyyn heikkenemisestä.

Rakenteellisessa kilpailukyvyssä on kyse yhteiskunnan peruskunnosta ja yritysten liiketoimintaympäristöstä. Rakenteellinen kilpailukyky on kuin kallio, jonka päälle on hyvä rakentaa liiketoimintaa, teollisuutta ja palveluja. Yritystoiminnan menestys ja uusiutuminen pohjautuvat yhteiskuntaan, jossa on vakaat ja korruptoitumattomat instituutiot, hyvä infrastruktuuri, toimivat työmarkkinat, hyvä koulutusjärjestelmä, toimivat tuotemarkkinat ja vaikkapa hyvät rahoitusjärjestelmät ja terve väestörakenne.

Länsi-Euroopan maat Suomi mukaan lukien ovat yleensä kansainvälisessä vertailussa vahvoja rakenteellisessa kilpailukyvyssä. Silti niitä vaanii jatkuvasti kaksi uhkaa. Ensinäkin rakenteellinen kilpailukyky ei pysy kunnossa itsestään, vaan se vaatii jatkuvaa huolenpitoa ja rakenteiden uudistamista.

Toiseksi, korkean kustannustason vuoksi Euroopan maita uhkaa jatkuvasti notkahdus lyhyen aikavälin kilpailukyvyssä, jota kuvataan yksikkötyökustannuksilla. Yksikkötyökustannukset voivat karata liian korkeiksi, jos työn tuottavuus on heikko, työ on hinnaltaan liian kallista tai tuotteiden hinta laskee markkinoilla.

8.1 Ruotsi huoltaa kilpailukykyä vientiteollisuuden palkkajohtajuudella

Ruotsi ja Saksa ovat onnistuneet pitämään reaaliesten yksikkötyökustannusten kasvun kurissa, mikä kertoo rautaisesta kustannuskilpailukykyvystä. (Kuvio 17.)

Suomi taas on menettänyt kilpailukykyään roimasti, kun maamme yksikkötyökustannukset ovat nousseet enemmän kuin missään muussa EU-maassa viime vuosina. Ruotsiin verrattuna Suomen kilpailukyky on heikentynyt lähes kymmenyksellä vuodesta 2006.

Mitä naapurimaassa tehdään toisin kuin meillä? Yksi tekijä Ruotsin menestyksessä on palkkamaltilta tukeva työmarkkinasopimusten järjestelmä.

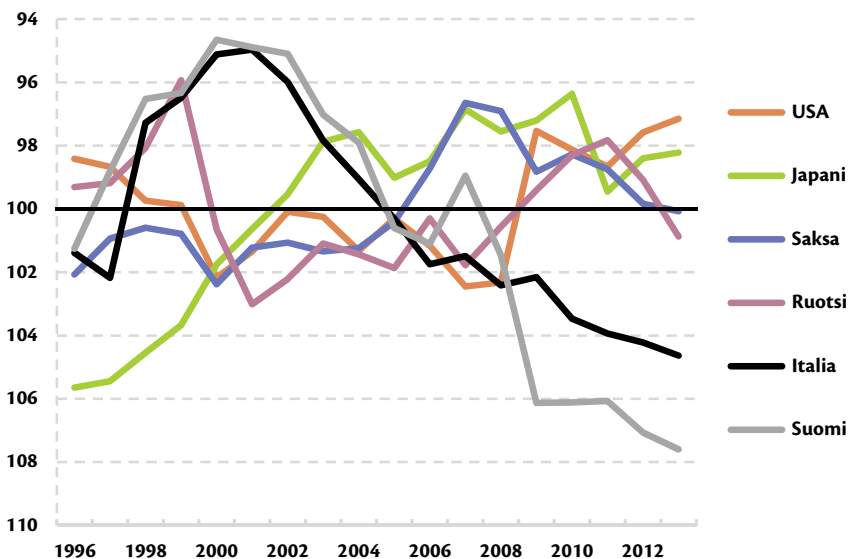
Ruotsissa vientiteollisuuden työnantaja- ja työntekijäjärjestöt sopivat ensimmäisinä palkoista ja työehdoista. Tämän jälkeen muut alat seuraavat

perässä käyden omat neuvottelunsa teollisuuden määrittämän palkankorotushaarukan sisällä.

Palkanmuodostuksen kulmakivi on teollisuuden yleensä kolmivuotinen sopimus (industriavtal). Jos marssijärjestys on ensimmäinen Ruotsin mallin oleellisista piirteistä, toinen on ajoitus. Teollisuuden työehtoneuvottelut aloitetaan hyvissä ajoin ennen edellisen sopimuksen päättymistä.

Toki Ruotsin kilpailukykyyn vaikuttavat muutkin tekijät kuin palkkamaltilta. Naapurimaan teollisuus pohja on laaja, ja yhden vientiveturin hyytyessä Ruotsista löytyy toisia aloja, jotka voivat kannatella talouden kehitystä.⁹⁷

Vientiteollisuus sopii ensimmäisenä palkoista, muut alat seuraavat perässä

Kuvio 17 Lyhyen aikavälin kilpailukyky (reaaliset työyksikkökustannukset suhteessa 37 teollisuusmaahan, indeksi, 100=1996–2012)

(Lähde: ETLA).

Toisaalta viennin monipuolisuuskaan ei pelastaisi Ruotsia, jos se antaisi esimerkiksi maan suuren julkisen sektorin toimia palkkajohtajana. Siksi työehtoneuvottelujen marssijärjestyksellä on väliä.

Kolmas ominaispiirre on se, että usein vaikeiksi osoittautuvia palkkaneuvotteluja tukee Teollisuuden taloudellinen asiantuntijaneuvosto (Industrins Ekonomiska Råd), jonka jäsenenä on neljä työnantajista ja työntekijöistä riippumatonta taloustieteilijää niin yksityiseltä kuin julkiseltakin sektorilta, esimerkiksi yliopistoista.

Neuvosto tekee selvityksiä ja antaa talouspoliittisia suosituksia. Sen tehtävä on myös luoda mahdollisimman realistinen ja puolueeton tilannekuva, ottaa koko Ruotsin etu huomioon sekä antaa ohjeita siihen, kuinka ongelmat pitäisi ratkaista.

Neljäs oleellinen piirre Ruotsin palkkaneuvotteluissa on yleiskorotusten pieni rooli. Vastaavasti paikalliselle sopimiselle jää paljon tilaa.

Suurin osa Ruotsin työehtosopimuksista sisältää erilaisia paikallista sopimista koskevia periaatteita, joita voidaan vielä täydentää työpaikkakohtaisesti.⁹⁸ Vain alle kymmenesosa sopimuksista korottaa tasaisesti kaikkien alan työntekijöiden palkkoja.

Palkkamaltti turvaa tasapainoista talouskehitystä

Ruotsissa vientiteollisuutta korostava sopimusjärjestelmä oli vastaus 1990-luvun talouskriisiin. Maa kärsi korkeasta työttömyydestä ja nopeasta inflaatiosta.

1990-luvulla Suomi oli yhtä lailla talouskriisissä, mutta meillä ei vastaavaa uudistumista tapahtunut. Suomi jatkoi tulopoliittisten kokonaisratkaisujen tiellä, jossa palkankorotukset perustuvat pääasiassa yleiskorotuksiin.

Ruotsissa työnantajat ja työntekijät ajautuivat avoimeen konfliktiin vuonna 1995. Työnantajien mielestä liian suuret palkankorotusvaatimukset uhkasivat vakavasti Ruotsin taloudellista vakautta.⁹⁹

Hallitus painosti osapuolia sopimaan palkkaneuvotteluiden säännöistä niin, että vientiteollisuuden ensisijaisuus tunnustettaisiin. Ratkaisevaa oli sen ymmärtäminen, että teollisuuden palkkojen on kehityttävä yhdessä viennin maailmanmarkkinoilta saaman arvonlisäyksen kanssa.

Viimein maaliskuussa 1997 ensimmäinen teollisuussopimus allekirjoitettiin kahdentoista työnantajajärjestön ja kuuden työntekijäjärjestön kesken. Ruotsin marssijärjestys perustuu siis herrasmiessopimukseen, mutta sen kestävyyttä on testattu riidoilla.

Vuonna 2010 Ruotsin suurin työnantajajärjestö, teknologiateollisuutta edustava Teknikföretagen ilmoitti irtautuvansa sopimuksesta, koska työntekijät vaativat liian suuria palkankorotuksia. Teollisuussopimus jouduttiin neuvottelemaan kokonaan uudelleen. Silti vuonna 2011 solmittu uusi sopimus lopulta vain vahvisti entisestään teollisuuden päänavaajaroolia.¹⁰⁰

Maltillisia korotuksia

Teollisuuden päänavaajamalli on tuonut Ruotsiin maltillisia mutta säännöllisiä palkankorotuksia.

Voimassaoleva kolmivuotinen teollisuussopimus allekirjoitettiin huhtikuussa 2013. Teollisuuden työntekijöitä, toimihenkilöitä ja ylempiä toimihenkilöitä koskevat sopimukset määrittelevät kustannusvaikutukseksi sopimuskauden aikana yhteensä 6,8 prosenttia.

Tästä 6,2 prosenttiyksikköä on palkankorotuksia ja 0,6 prosenttiyksikköä uudesta osa-aikaeläkejärjestelmästä aiheutuvia kustannuksia. Toimihenkilöillä vastaavat luvut ovat 6,3 prosenttia ja 0,5 prosenttia.¹⁰¹

Rakennusala ja kauppa peesasivat teollisuutta, kuten pitikin. Myös näillä aloilla sopimusten kustannusvaikutus on kolmen vuoden aikana 6,8 prosenttia.

Palkkamalti tai yksikkötyökustannusten kilpailukykyisyys ei yksin takaa pidemmän aikavälin kilpailukykyä. Maltillinen palkkakehitys luosilti myös edellytykset tasapainoiselle talouskehitykselle, mikä on tärkeää innovoinnille sekä tuottavuuden kasvulle.¹⁰²

Ruotsissa työn tuottavuuskin on parantunut finanssikriisin jälkeen nopeammin kuin Suomessa.

Tuottavuuden kasvu tapahtuu monenlaisten toimialojen sisäisten ja myös niiden välisten rakennemuutosten, niin sanotun luovan tuhon kautta. Siksi tuottavuuden kasvattaminen voi olla hidasta ja myös tuskaisaa.

Ruotsi on onnistunut tukemaan tuottavuuden kasvua edistäviä rakennemuutoksia verraten hyvin esimerkiksi välttämällä taantuvien alojen suojelemista, edistämällä kilpailua ja harjoittamalla aktiivista työmarkkinapolitiikkaa.

Ruotsissa työn tuottavuuskin on parantunut nopeammin kuin Suomessa

8.2 Sveitsi trimmaa rakenteitaan kansanäänestysten avulla

Pitkän aikavälin rakenteellisen kilpailukykyyn kiistaton mestari on Sveitsi. Alppimaa on ollut ykkönen Maailman talousfoorumien WEF:in vertailuissa jo viisi vuotta (kuvio 18).

Sveitsi on myös paras eurooppalainen maa sveitsiläisen huippubisneskoulun Institute for Management Development IMD:n kilpailukykyrankauksissa (kuvio 19). Aiemmin näissä kauneuskilpailuissa säteilyt Suomi on viime vuosina menettänyt loistoaan.

Sveitsin rakenteellisen kilpailukyvyn taustalla on yksi maan erikoisuus, jota kilpailukykytutkijat hehkuttavat vuosi toisensa jälkeen: kansanäänestysinstituutio. Kansanäänestykset ovat Sveitsissä käytössä laajalti, mikä tekee maan demokraattisesta päätöksentekomallista erityislaatuisen.

Maailman talousfoorumi WEF arvioi vertailussaan, että suora demokratia edistää Sveitsissä poliittiset rajat ylittävää johtajuutta. Se taas vuorostaan mahdollistaa myös pitkän tähtäyksen talouspolitiikan ajamisen ja rakenneuudistusten toteuttamisen.¹⁰³

Sijoitus	Maa	Pisteet
1.	Sveitsi	5,67
2.	Singapore	5,61
3.	Suomi	5,54
4.	Saksa	5,51
5.	Yhdysvallat	5,48
6.	Ruotsi	5,48
7.	Hong Kong	5,47
8.	Hollanti	5,42
9.	Japani	5,40
10.	Iso-Britannia	5,37
11.	Norja	5,33
15.	Tanska	5,18
32.	Viro	4,65

Kuvio 18 Rakenteellinen kilpailukyky WEF:in mukaan
(Lähde: World Economic Forum, 2013).

Sijoitus	Maa	Pisteet
1.	Yhdysvallat	100,0
2.	Sveitsi	93,4
3.	Hong Kong	92,8
4.	Ruotsi	90,5
5.	Singapore	89,9
6.	Norja	89,6
7.	Kanada	89,1
9.	Saksa	86,2
12.	Tanska	83,5
14.	Hollanti	83,2
18.	Iso-Britannia	79,2
20.	Suomi	78,2

Kuvio 19 Rakenteellinen kilpailukyky IMD:n mukaan
(Lähde: Institute for Management Development, 2013).

Kansanäänestys sitouttaa kansan ottamaan kantaa tärkeisiin ratkaisuihin. Sen avulla rakenneuudistuksille on mahdollista saada laaja tuki.

Ratkaisevaa on, että Sveitsin poliittisessa järjestelmässä on mahdollista tehdä huomattaviakin rakenneuudistuksia verraten nopeasti. Kansanäänestys on siis oiva demokratian väline, kun tilanne vaatii nopeaa reagoimista vaikka vaalien välilläkin.

Sveitsissä on mahdollista tehdä huomattaviakin rakenneuudistuksia nopeasti vaalien välilläkin

Kansanäänestys voidaan Sveitsissä järjestää kolmessa erilaisessa tapauksessa. Parlamentin jo hyväksymä laki voidaan alistaa kansanäänestykselle, jos kansanäänestystä vaatii 50 000 allekirjoittajaa tai kahdeksan alueellista kantonia 26:sta. Lain kumoamiseen riittää kansanäänestyksessä ehdoton enemmistö eli yli puolet annetuista äänistä.

Toiseksi perustuslain muuttaminen johtaa aina kansanäänestykseen. Muutosehdotuksen on läpi mennäkseen saatava taakseen ehdoton enemmistö sekä enemmistö kantoneista.

Kolmanneksi kansalaiset voivat myös itse tehdä aloitteen perustuslain muuttamiseksi. Sitä varten on kerättävä 100 000 allekirjoitusta puoleltoista vuoden aikana.

Arviolta 96 prosenttia parlamentin lakialoitteista menee Sveitsissä läpi ilman kansanäänestystä. Silti Sveitsissä äänestetään usein. Kansanäänestystä ja muita vaaleja järjestetään keskimäärin kolme, neljä kertaa vuodessa.

Yhdessä vaalissa kansalta saatetaan kysyä kantaa useaan asiaan. Esimerkiksi vuosina 1995–2005 sveitsiläiset äänestivät 31 kertaa ja ottivat kantaa kaikkiaan 103 yksittäiseen aiheeseen.¹⁰⁴

Sveitsi onkin ajanut monia rakenteellisen kilpailukyvyn kannalta olennaisia uudistuksia läpi kansanäänestysten mankelin kautta. Jos kansa äänestyksessä kannattaa uudistusta, on sen tuki taatusti vankempi, kun uudistuksilla, jotka sumplitaan politiikan kabineteissa erilaisten eturyhmien kanssa.

Terveystuoreformi ja velkajarru ovat onnistuneita esimerkkejä siitä, kuinka tukevan tukijalan kansanäänestys voi rakenneuudistukselle antaa. Velkajarrusta Sveitsi äänesti vuonna 2001, ja sitä kannatti jopa 85 prosenttia äänestäjistä (ks. tarkemmin s. 10–13).

Terveystuoreformijärjestelmän uudistamisesta sveitsiläiset menivät urnille vuonna 1994. Äänestämistä edelsi vuosikausien debatti, mutta lopulta radikaali uudistus sai taakseen niukan enemmistön, 51,8 prosenttia äänestäjistä.

Uudistus loi kertaheitolla Sveitsiin kuluttajalähtöisen yksityisiin vaakuuksiin ja kilpailuun perustuvan terveydenhuollon. Julkinen valta syrjäytettiin terveydenhuollon järjestäjän ja tuottajan roolista.

Terveystuoreformitavoitteena oli lisätä hoidon laadun, kustannusten ja hintojen läpinäkyvyyttä sekä lisätä kuluttajan valinnanvapautta. Tämä on myös toteutunut.¹⁰⁵

Viranomaiset sääntelevät ja valvovat vakuutusyhtiöiden ja terveystalvelujen tuottajien kilpailua asiakkailta. Kaikki sveitsiläiset saavat perusvakuutuksen samoilla ehdoilla, ja vähävaraiset saavat vakuutusmaksu-hinsa tukea.

Järjestelmää myös kritisoidaan. Vakuutusyhtiöiden vallan sanotaan keskittyvän, ja jotkut näkevät näiden kilpailussa myös epäterveitä piirteitä. Silti vuonna 2007 sveitsiläiset kuitenkin kumosivat – jälleen kansanäänestyksessä – ehdotuksen paluusta entiseen julkisen sektorin tarjoamaan terveydenhuoltoon.

Argumentit tarkemmassa puntarissa

Pohjimmiltaan kansanäänestys kannustaa ihmisiä osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vastuulliseen päätöksentekoon. Poliitikkojen argumentit joutuvat tarkempaan puntariin, sillä usein kulloisenkin uudistuksen syyt, tarpeet ja taustat selvitetään julkisuudessa juurta jaksain.

Kansanäänestys toimii myös kansan tunteiden varoenttiinä

Vaikka jotkut kansanäänestykset ovat vahvasti populistismin makuisia, yleensä kansanäänestyksissä äänestetään kuitenkin aidosti esillä olevan asian argumenteista. Kun äänestyksistä tulee yhteiskunnassa rutiinia, asiasta ymmärtämättömät tai välinpitämättömät joko jättävät äänestämättä – tai jos äänestävät, he saattavat lopulta äänestää itse asiassa yllättävänkin rationaalisesti ja johdonmukaisesti.¹⁰⁶

Kansanäänestys toimii myös eräänlaisena kansan tunteiden varoenttiinä. Niinpä Sveitsissä on viime aikoina äänestetty niin pörssi-yhtiöiden johtajien palkkioista kuin maahanmuutostakin.

Yritysjohtajien palkat nousivat äänestykseen viime vuonna finanssikriisiin liittyvien yksittäistapausten jälkimainingeissa. Äänestyksessä päätettiin kieltää muun muassa työsopimusten allekirjoituspalkkiot ja kultaiset kädenpuristukset.¹⁰⁷

Loppuvuodesta sama aihe vei sveitsiläiset uudelleen uurnille. Aiheena oli toimitusjohtajien kuukausittainen palkkakatto, mutta ehdotus kaatui kansanäänestyksessä. Keväällä sveitsiläiset torppasivat myös 3 300 euron vähimmäispalkan kansanäänestyksessä.

Sen sijaan EU-maista tulevan maahanmuuton rajoittamista koskeva ehdotus meni alkuvuonna kansanäänestyksessä läpi rimaa hipoen.¹⁰⁸ Tulos tyrmistytti EU:n johtoa ja monia sveitsiläisiä, sillä kansa teki maahanmuutossa täyskäännöksen alle kymmenessä vuodessa. Aiemmin 2000-luvulla kansanäänestyksessä on siunattu vapaan liikkuvuuden taakaava Schengen-sopimus.

Kansanäänestykseen sisältyy siis myös riskejä, sillä lopputuloksesta ei voi koskaan ennalta olla varma. Voi olla, että kansa äänestää joskus omia – ainakin pitkän aikavälin – etujaan vastaan.